«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Ректори Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент,
_______________Сатторзода Б.А.
«_27_» ___04___________ соли 2026

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.8. Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ пешниҳод шудааст

Мутобиқати мавзуъ ва мухтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.8. Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ, ки аз рӯйи он ба шӯрои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 7-уми январи соли 2022, №15/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мутобиқ мебошад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятии муосир консепсияи устуворе мавҷуд аст, ки мувофиқи он субъекти ҷиноят танҳо шахси воқеии (ҷисмонии) мукаллафе эътироф мегардад, ки то замони содир намудани кирдори барои ҷамъият хавфнок ба синни муқаррарнамудаи қонунгузории ҷиноятӣ расида бошад. Дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ ва доктринаи ҳуқуқии ҷиноятӣ ин маҷмуи аломатҳоро «субъекти умумӣ» меноманд. Ин тавсиф аз он ҷиҳат бунёдӣ маҳсуб меёбад, ки мавҷудияти мукаллафӣ ва синни ҷавобгарӣ барои ҳамаи навъҳои таркиби ҷиноят ҳатмӣ ва зарурӣ мебошад. Мавҷуд набудани ҳатто яке аз ин аломатҳо имконияти ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахсро истисно намуда, аз набудани унсури субъекти ҷиноят шаҳодат медиҳад. Мувофиқи принсипҳои ҳуқуқии Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доираи субъектҳои ҷиноят танҳо бо шахсони воқеӣ маҳдуд

гардида, ҷавобгарии ҷиноятии шахсони ҳуқуқӣ ва ё ашёҳо дар низоми ҳуқуқии мо пешбинӣ нашудааст.

Дар шароити бесобиқаи технологияҳои рақамӣ, масъалаи субъективияти ҳуқуқии зеҳни сунъӣ ба миён омадааст. Истифодаи васеи системаҳои автономӣ дар соҳаҳои нақлиёт, тиб ва молия на танҳо манфиатҳои иҷтимоӣ меорад, балки хавфҳои нави ҳуқуқии ҷиноятиро низ эҷод мекунад. Бо вусъати технологияҳои худомӯз, эҳтимолияти расонидани зарар ба объектҳои бо қонун ҳифзшаванда тавассути алгоритмҳо зиёд мегардад. Ин ҳолат зарурати таҳияи консепсияи нав ва баҳои ҳуқуқии ҷиноятиро ба кирдорҳое, ки бидуни дахолати мустақими инсон содир мешаванд, тақозо менамояд.

Дар доктринаи ҳуқуқи ҷиноятӣ мукаллафӣ, дар баробари шахси воқеӣ будан ва ба синни ҷавобгарӣ расидан, ҳамчун аломатҳои конструктивии субъекти ҷиноят эътироф мегарданд. Мавҷудияти ин се унсур шарти ҳатмӣ ва зарурии мавҷудияти субъекти ҷиноят ҳамчун мафҳуми ҳуқуқӣ мебошад. Бидуни муайян намудани субъекти мушаххас, раванди ба шахс нисбат додани ҷиноят имконнопазир буда, дар кирдор мавҷуд набудани таркиби ҷиноятро ба миён меорад. Аз ин рӯ, дар сурати мавҷуд набудани аломатҳои субъекти ҷиноят, кирдор на танҳо ҷиноят, балки умуман ҳамчун ҳуқуқвайронкунӣ баҳо дода намешавад. Ин қоидаи бунёдӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки мукаллафӣ ва расидан ба синни ҷавобгарӣ на танҳо унсурҳои таркибӣ, балки заминаҳои ҳуқуқию психологии фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятӣ маҳсуб меёбанд. Танҳо шахси дорои ирода ва зеҳни солим (мукаллаф) метавонад моҳияти ҷамъиятии кирдори худро дарк намуда, онро идора кунад ва мутаносибан, барои оқибатҳои он ҷавобгарии ҷиноятиро бар дӯш гирад.

Ҳамин тариқ, таҳқиқоти диссертатсионии Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия» як кори мукаммал ва дорои мубрамияти хоси илмию амалӣ маҳсуб меёбад. Муаллиф тавонистааст бо таҳлили амиқи консептуалӣ ва заминаи мустаҳками методологӣ, паҳлуҳои мухталифи субъекти ҷиноятро дар шароити дигаргуниҳои муосири ҳуқуқӣ мавриди баррасӣ қарор диҳад. Натиҷаҳо ва хулосаҳои дар кор ифодаёфта ҷиҳати рушди назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ, такмили меъёрҳои Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва беҳтар намудани амалияи татбиқи қонун саҳми арзишманд гузошта, барои ҳалли мушкилоти мавҷуда дар ин самт аҳамияти муҳим доранд.

Дараҷаи асоснокии гузориши илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудааст. Дараҷаи асоснокии илмии муқаррарот,

хулосаҳо ва пешниҳодҳои дар рисолаи диссертатсионии Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия» инъикосшуда, дар сатҳи баланди таҳқиқотӣ қарор дошта, ба талаботи муосири илми ҳуқуқшиносӣ комилан ҷавобгӯ мебошад. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дар асоси базаи васеи эмпирикӣ ва истифодаи маҷмуи усулҳои илмӣ таъмин гардидааст. Муаллиф ҳангоми таҳияи рисола аз таҳлили қиёсии қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷӣ, омӯзиши амиқи адабиёти назариявии ватаниву хориҷӣ, инчунин таҳлилҳои омории мушаххас ва амалияи муътамади тафтишотиву судӣ истифода бурдааст. Чунин муносибати фарогир имкон додааст, ки хулосаҳои бадастомада на танҳо характери назариявӣ, балки аҳамияти калони амалӣ дошта бошанд ва саҳеҳии пешниҳодҳои муаллифро ҷиҳати такмили қонунгузории ҷиноятӣ кафолат диҳанд.

Дар натиҷаи таҳқиқоти мазкур собит гардидааст, ки далелҳои бо илми ҳуқуқи ҷиноятӣ асоснокшуда ва таҷрибаи бисёрсолаи татбиқи қонунгузорӣ вобаста ба субъекти ҷиноят, зарурати бозбинӣ ва такмили меъёрҳои амалкунандаро тақозо менамоянд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муайян намудани мафҳуми субъекти ҷиноят, меъёрҳои марбут ба шахси воқеӣ, паҳлуҳои ҳуқуқии мукаллафӣ ва номукаллафӣ, инчунин масоили синни ҷавобгарии ҷиноятӣ дорои баъзе муаммоҳои ҳуқуқӣ мебошад. Бо дарназардошти ин воқеият, дар рисолаи диссертатсионӣ маҷмуи пешниҳодҳои мушаххаси илмию амалӣ ироа гардидаанд, ки ба бартараф намудани зиддиятҳои мавҷуда, дақиқ намудани истилоҳоти ҳуқуқӣ ва мутобиқ гардонидани меъёрҳои Кодекси ҷиноятӣ ба талаботи муосири ҷомеа ва стандартҳои байналмилалӣ нигаронида шудаанд.

Маҷмуи хулосаҳо ва пешниҳодҳои назариявию амалии дар таҳқиқоти диссертатсионӣ ифодаёфта, на танҳо ҷанбаҳои консептуалии илми ҳуқуқи ҷиноятиро такмил медиҳанд, балки дорои иқтидори баланди татбиқӣ мебошанд. Ин тавсияҳо мустақиман ба муътадилии фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар самти дуруст муқаррар намудани субъекти ҷиноят нигаронида шудаанд. Татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот дар раванди қонунгузорӣ имкон медиҳад, ки меъёрҳои Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти вазъи муосир ва талаботи адолати судии ҷиноятӣ боз ҳам мукаммалтар гардида, заминаҳои назариявии ҳуқуқшиносии миллиро тақвият бахшанд.

Навгонии илмии таҳқиқ ва саҳеҳияти натиҷаҳои гирифташуда. Навоварии илмии таҳқиқоти диссертатсионии анҷомдодаи Ҳусейнзода

Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия» дар он зоҳир мегардад, ки бори аввал дар сатҳи таҳқиқоти мукаммали илмӣ маҷмуи аломатҳои субъекти ҷиноят дар пайвастагӣ бо дигаргуниҳои муосири иҷтимоию ҳуқуқӣ мавриди баррасии бонизом қарор дода шудаанд. Навоварии кор на танҳо дар таҳлили анъанавии унсурҳои таркиби ҷиноят, балки дар пешниҳоди ақидаҳои нав оид ба такмили мафҳуми субъекти ҷиноят, бозбинии меъёрҳои мукаллафӣ ва асосноккунии зарурати мутобиқсозии қонунгузорӣ ба дигаргуниҳои техногении асри XXI ифода меёбад. Муаллиф тавонистааст бо муносибати нави методологӣ заминаҳои назариявии субъекти ҷиноятро дар шароити рушди муносибатҳои нави ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян ва тақвият бахшад.

Дар рисолаи диссертатсионӣ таҳқиқи муфассали инкишофи институти субъекти ҷиноят анҷом дода шудааст. Муаллиф бо истифода аз усули таҳлили таърихӣ, ҷараёни ташаккул ва рушди ин институти бунёдиро аз сарчашмаҳои ҳуқуқии солҳои 1917 то қонунгузории ҷиноятии муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасии амиқ қарор додааст. Натиҷаҳои таҳқиқот имкон доданд, ки марҳилаҳои калидии инкишофи таърихии субъекти ҷиноят муайян ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шаванд. Ин таҳлили таърихӣ на танҳо заминаҳои ташаккули мафҳумҳои «шахси воқеӣ» ва «мукаллафӣ»-ро ошкор месозад, балки барои муайян кардани тамоюлҳои асосии рушди қонунгузорӣ ва пешгӯии самтҳои такмили минбаъдаи он дар замони муосир ҳамчун заминаи мустаҳками назариявӣ хизмат мекунад.

Дар раванди таҳқиқот, таҳлили муфассали муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории ҷиноятии давлатҳои хориҷӣ анҷом дода шудааст. Муаллиф бо омӯзиши низомҳои гуногуни ҳуқуқӣ (аз ҷумла кишварҳои узви ИДМ), равишҳои консептуалӣ, хусусиятҳои хос ва тафовутҳои принсипиалӣ дар танзими меъёрии институти субъекти ҷиноятро муайян намудааст. Дар заминаи натиҷаҳои бадастомада, имконият ва мувофиқати иқтибоси баъзе муқаррароти пешқадам ва таҷрибаи ҳуқуқии хориҷӣ ҷиҳати такмилу ислоҳи қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шудааст. Ин равиш имкон медиҳад, ки меъёрҳои миллии марбут ба субъекти ҷиноят бо дарназардошти равандҳои ҷаҳонӣ такмил дода шаванд.

Саҳеҳияти натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур тавассути истифодаи маҷмуи васеи маълумотҳои оморӣ ва эмпирикӣ таъмин гардидааст. Муаллиф дар раванди таҳқиқот маълумоти омории СМИТ ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2014-2025-ро оид ба

хусусиятҳои синнии субъектҳо мавриди таҳлили амиқ қарор додааст. Илова бар ин, эътимоднокии хулосаҳои илмӣ бо омӯзиши муфассали омори экспертизаҳои психиатрии судӣ дар солҳои 2014-2025, таҳлили хулосаҳои коршиносон ва маводи парвандаҳои ҷиноятии дар судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасишуда оид ба муқаррар намудани мукаллафӣ ва номукаллафӣ тақвият ёфтааст. Ин муносибати ҳамаҷониба имкон додааст, ки хулосаҳои назариявии муаллиф дар заминаи таҷрибаи ҳуқуқтатбиқкунӣ тасдиқ карда шаванд. Аз ин рӯ, далелҳо ва пешниҳодҳои дар рисола ифодаёфта аз ҷиҳати илмӣ комилан асоснок буда, саҳеҳияти онҳо шубҳаеро ба вуҷуд намеорад.

Ҳамин тариқ, навоварии илмӣ ва саҳеҳияти натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур дорои заминаи устувори назариявию амалӣ буда, ҳамчун як таҳқиқи илмӣ дар соҳаи ҳуқуқшиносӣ арзёбӣ мегардад. Хулосаҳои бадастомада барои рушди минбаъдаи доктринаи ҳуқуқи ҷиноятӣ, тақвияти институти субъекти ҷиноят ва мутобиқсозии қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботи муосири ҳуқуқӣ саҳми назаррас мегузоранд. Пешниҳодҳои дар рисола ифодаёфта ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии меъёрӣ ва рафъи зиддиятҳои ҳуқуқӣ дар самти муқаррар намудани субъекти ҷиноят аҳамияти баланд дошта, заминаи боэътимодро барои такмили амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ фароҳам меоранд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионии Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ на танҳо дар рушди назарияи муосири ҳуқуқи ҷиноятӣ аҳамияти бунёдӣ доранд, балки ҳамчун заминаи мустаҳками методологӣ барои таҳқиқоти ояндаи илмӣ хизмат мекунанд. Аҳамияти илмии кор дар он зоҳир мегардад, ки хулосаҳои бадастомада имкони мушаххаснамоӣ ва тафриқагузории аломатҳои субъекти ҷиноятро дар таркибҳои алоҳидаи ҷиноятҳо фароҳам меоранд. Пешниҳодҳои муаллиф ҷиҳати муқаррар намудани хусусиятҳои субъекти ҷиноят дар шароити дигаргуниҳои ҳуқуқӣ, барои таҳқиқоти минбаъда дар соҳаҳои криминология, психиатрияи судӣ ва техникаи қонунгузорӣ уфуқҳои нави илмиро боз намуда, ба тақвияти доктринаи ҳуқуқии миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамоянд.

Аҳамияти амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки муқаррароти илмӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои илмии муаллиф дорои хусусияти баланди татбиқӣ буда, метавонанд дар самтҳои зерин самаранок истифода шаванд:

–дар фаъолияти қонунэҷодкунӣ: Ҷиҳати такмили меъёрҳои Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла ворид намудани тағйиру иловаҳои асоснок ба моддаҳои 22, 23, 24, 25 ва 86, ки ба дақиқ намудани мафҳуми субъект, мукаллафӣ ва хусусиятҳои ҷавобгарии ноболиғон нигаронида шудаанд;

–дар амалияи ҳуқуқтатбиққунӣ: Ҳамчун дастури мукаммали методӣ барои мақомоти тафтишоти пешакӣ ва судҳо бо мақсади таъмини ягонагӣ ва самаранокии фаъолият ҳангоми муқаррар намудани аломатҳои субъекти ҷиноят ва бандубасти дурусти кирдор;

–дар соҳаи таълимию дидактикӣ: Ҳангоми таҳияи китобҳои дарсӣ, дастурҳои методӣ ва барномаҳои таълимӣ аз фанни «Ҳуқуқи ҷиноятӣ» дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, инчунин дар раванди бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси судяҳо, прокурорҳо ва дигар кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ.

Гарчанде мавзуи субъект бештар ҷанбаи ҳуқуқӣ дорад, таъсири он ба иқтисодиёт низ назаррас аст, яъне муайянкунии дурусти субъект ва татбиқи чораҳои алтернативии ҷазо (барои шахсоне, ки хавфи иҷтимоияшон кам аст) хароҷоти буҷетро барои нигоҳдории маҳбусон дар маҳбасхонаҳо кам мекунад.

Аҳамияти иҷтимоии таҳқиқот дар баланд бардоштани адолати судӣ ва ҳифзи ҳуқуқҳои шаҳрвандон ифода меёбад:

1. Муайянкунии дурусти ҷавобгарии шахси воқеӣ: Таҳқиқи назариявии субъект имкон медиҳад, ки танҳо шахсони мукаллаф ва ба синни муқаррарнамудаи қонунгузории ҷиноятӣ расида ба ҷавобгарӣ кашида шаванд.

2. Инсондӯстӣ ва фардикунонии ҷазо: Тавассути омӯзиши хусусиятҳои субъекти ҷиноят, қонунгузор метавонад ҷазоҳои мутаносиб ва одилона муайян кунад, ки ба ислоҳи воқеии шахс равона шудаанд.

3. Пешгирии ҷинояткорӣ: Таҳлили амалияи судӣ дар мавриди субъекти ҷиноят барои таҳияи стратегияҳои нави пешгирикунанда дар байни гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ кӯмак мерасонад.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ аз истифодаи заминаи васеи эмпирикӣ ва маълумотҳои гуногуни оморӣ маншаъ мегирад. Асоси амалии корро ҷамъбасти маводи таҷрибаи судӣ, хулосаҳои экспертизаи психиатрияи судӣ ва таҳлили муфассали 190 парвандаи ҷиноятии дар судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасишуда ташкил медиҳад, ки ин аз фарогирии васеъ ва саҳеҳияти хулосаҳои муаллиф гувоҳӣ медиҳад.

Илова бар ин, натиҷаҳои таҳқиқот дар заминаи мустаҳками меъёрӣ, аз ҷумла Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятӣ ва таҳлили муназзами Қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудаанд. Муаллиф тавонистааст бо истифода аз усулҳои илмӣ, меъёрҳои қонунгузории миллӣ ва манбаи илмии эътирофшударо бо ҳам мутобиқ намуда, эътимоднокии корро тавассути таҳлили муқоисавии таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ тақвият бахшад. Чунин муносибати бисёрҷабҳа ба таъмини натиҷаҳои ҳамаҷониба ва боэътимод мусоидат намуда, заминаи мукаммалро барои татбиқи муассири тавсияҳои илмӣ дар амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ фароҳам меорад.

Дар умум, натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур, ки дар асоси таҳлили ҳамаҷониба, муқоисаи низомҳои гуногуни ҳуқуқӣ ва истифодаи усулҳои муосири илмӣ ба даст омадаанд, эътимоднокӣ ва асоснокии худро комилан собит менамоянд. Ин таҳқиқот заминаи устувори назариявиро барои тахия ва амалӣ намудани сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣ ва такмили фаъолияти мақомоти судию ҳифзи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон фароҳам меорад.

Илова бар ин, натиҷаҳои бадастомада дорои арзиши фундаменталии методологӣ буда, ҳамчун манбаи боэътимод барои таҳқиқоти минбаъдаи илмӣ ва рушди қонунгузории ҷиноятӣ хизмат мекунанд. Пешниҳодҳои муаллиф ҷиҳати дақиқ муқаррар намудани субъекти ҷиноят на танҳо ба беҳбудии низоми ҳуқуқӣ, балки ба таҳкими қонуният, таъмини адолати иҷтимоӣ ва устувории низоми ҳуқуқии кишвар мусоидат хоҳанд кард.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ. Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он аст, ки натиҷаҳои илмии бадастомада, аз ҷумла хулосаҳои назариявӣ, муқарраротҳо ва тавсияҳои амалӣ, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд, пурра аз ҷониби муаллиф мустақилона таҳия ва асоснок карда шудаанд. Муаллиф тамоми равандҳои таҳқиқотӣ – аз ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумотҳои эмпирикӣ ва оморӣ то таҳлили санадҳои меъёрӣ ва муқоисавӣ-ҳуқуқии таҷрибаи хориҷӣ – мустақилона ва бо истифода аз усулҳои муосири илмӣ ба анҷом расонидааст. Ин раванд нишондиҳандаи баланди соҳибистиқлолии илмию таҳқиқотӣ ва малакаи эҷодии довталаб дар коркарди масоили мураккаб ва таҳияи ҳалли илмӣ мебошад. Илова бар ин, саҳми шахсии муаллиф дар таҳия ва асоснок намудани натиҷаҳо зоҳир меёбад, ки ӯ на танҳо қобилияти таҳлили мушкилоти назариявӣ ва амалӣ, балки малакаи таҳияи тавсияҳои низомнокӣ ва муассирро низ дорад. Ин хусусиятҳои эҷодкорӣ ва мустақилият ба довталаб имконият медиҳанд, ки на танҳо натиҷаҳои таҳқиқотро ба таври илмӣ асоснок

созад, балки инчунин онҳо барои татбиқи амалӣ дар соҳаҳои қонунгузорӣ ва амалияи ҳуқуқи ҷиноятӣ ба сифати роҳнамои илмӣ хизмат кунанд.

Саҳми шахсии муаллиф дар таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин, дар пешниҳоди равиши нави илмӣ ба ҳалли масъалаҳои мубрам, ба таври возеҳ ифода меёбад. Ин равиш на танҳо таҳкими таҳлили назариявиро таъмин мекунад, балки имконият фароҳам меорад, ки таҳлили ҳамаҷонибаи таркиби ҷиноят, ташаккули унсурҳои объективӣ ва субъективии ҷиноят ба таври низомнокӣ ва методологӣ амалӣ гардад. Илова бар ин, равиши пешниҳодшуда заминаи устувори амалиро барои баланд бардоштани самаранокии чораҳои пешгирии ҷинояткорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фароҳам меорад ва имкон медиҳад, ки нақшаҳо ва стратегияи давлатӣ оид ба пешгирӣ ва танзими чунин кирдорҳо боэътимод ва муассир татбиқ шаванд. Дар маҷмуъ, ин равиш ба таҳкими қонуниятҳои доктриналӣ ва эҷоди асос барои рушди минбаъдаи қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат мекунад, ки нишондиҳандаи мустақилияти илмӣ ва эҷодкории муаллиф дар ҳалли масъалаҳои ҷиноятӣ мебошад.

Нашри натиҷаҳои таҳқиқ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 10 мақолаҳои илмӣ инъикос гардида, ба баррасии паҳлӯҳои гуногуни субъекти ҷиноят ва аломатҳои он бахшида шудаанд. Аз ҷумла, 5 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидааст. Дар ин нашрияҳо хулосаҳои илмӣ ва тавсияҳои пешниҳодкардаи унвонҷӯ ба таври мушаххас ва возеҳ баён гардидаанд.

Теъдоди маводи чопшуда ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26 июни соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Арзёбии мазмуни диссертатсия ва дараҷаи ба итмом расидани он. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Дар муқаддимаи диссертатсия мавзуи таҳқиқшаванда дақиқ ва мақсаднок асоснок карда шудааст. Дар он дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо, лоиҳаҳо ва мавзуъҳои илмӣ, мақсад, вазифа, объект ва мавзуи таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқ, заминаҳои эмпирикӣ, навгониҳои илмӣ ва аҳаммияти назариявию амалӣ муайян карда шудаанд.

Сохтори рисолаи илмӣ. Диссертатсияи таълифнамудаи Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ аз номгӯйи ихтисораҳо ва (ё) аломатҳои шартӣ, муқаддима,

се боб ва ҳафт зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёт (маъхазҳо) иборат буда, дар умум 244 саҳифаро дар бар мегирад. Дар ҳар як боб пайдарҳамии мантиқӣ риоя гардида, дорои таҳлили муфассал мебошад, ки мухтавои умумии мавзуъро ҳамаҷониба фаро мегирад.

Боби аввали диссертатсия «Муқаррароти умумӣ оид ба субъекти ҷиноят дар хуқуқи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Дар ин боб масоили таърихи рушди меъёрҳои қонунгузорӣ оид ба субъекти ҷиноят дар Тоҷикистон, инчунин мафҳуми «субъекти ҷиноят» дар қонунгузории муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Дар зербоби аввали таҳқиқот ташаккул ва рушди таърихии меъёрҳои қонунгузорӣ оид ба субъекти ҷиноят дар Тоҷикистон мавриди омӯзиш ва таҳлили амиқ қарор гирифтааст. Муаллиф бо истифода аз усули таърихӣ, марҳилаҳои асосии ташаккули институти субъекти ҷиноятро дар таърихи ҳуқуқи миллӣ муайян ва гурӯҳбандӣ намудааст. Дар ин бахш, раванди инкишофёбии аломатҳои субъекти ҷиноят аз сарчашмаҳои ҳуқуқии соли 1917 то давраи муосири соҳибистиқлолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Дар натиҷа, муаллиф тавонистааст хусусиятҳои хоси ҳар як давраи таърихиро муайян намуда, дар хулосаи зербоб заминаҳои ташаккул ва рушди мафҳуми «субъекти ҷиноят»-ро аз ҷиҳати илмӣ асоснок ва даврабандӣ намояд, ки ин барои дарки амиқи мантиқи қонунгузории ҷиноятии амалкунанда аҳамияти бунёдӣ дорад.

Дар зербоби дуюми боби аввал масоили мафҳуми «субъекти ҷиноят» дар қонунгузории муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар зербоби мазкур мафҳуми субъекти ҷиноят мушаххас гардида, мақоми «шахси воқеӣ» ҳамчун аломати бунёдӣ ва ҳатмии он мавриди таҳқиқи амиқ қарор гирифтааст. Муаллиф асоснок намудааст, ки дар низоми ҳуқуқии Тоҷикистон шахсони ҳуқуқӣ ва зеҳни сунъӣ ба сифати субъекти ҷиноят баромад карда наметавонанд, зеро онҳо дорои ирода ва зеҳни инсонӣ барои дарки моҳияти ҷиноят ва ислоҳшавӣ намебошанд. Бо дарназардошти натиҷаҳои таҳқиқот, муаллиф пешниҳоди мушаххаси илмӣ ироа намудааст, ки мафҳуми ҳуқуқии «субъекти ҷиноят» ва истилоҳи «шахси воқеӣ» дар матни Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шаванд. Ин иқдом ҷиҳати рафъи зиддиятҳои назариявӣ, бартараф намудани муаммоҳои ҳуқуқӣ ва таҳкими низоми консептуалии қонунгузории ҷиноятӣ аҳамияти калон дорад.

Боби дуюми диссертатсия «Мушаххаснамоии мафҳуми «мукаллафӣ», «мукаллафии маҳдуд» ва «номукаллафӣ» дар ҳуқуқи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» номгузорӣ шуда, он аз се зербоб иборат аст. Дар ин боб мафҳум ва маҳакҳои «мукаллафӣ», «мукаллафии маҳдуд» ва «номукаллафӣ» мушаххас гардидаанд.

Зербоби аввали боби дуюми таҳқиқот «Мушаххас намудани мафҳуми «мукаллафӣ» ва маҳаки он» ном дошта, ба баррасии яке аз аломатҳои калидии субъекти ҷиноят бахшида шудааст. Муаллиф ҳангоми таҳқиқи ин масъала асоснок намудааст, ки мавҷуд набудани таърифи дақиқи қонунии «мукаллафӣ» дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон боиси мушкилот дар амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ мегардад. Бо дарназардошти ин, муҳаққиқ пешниҳод намудааст, ки мафҳуми «мукаллафӣ» дар сатҳи қонунгузории ҷиноятӣ муқаррар карда шавад. Ҳамчун натиҷаи таҳқиқот, муаллиф мафҳуми муаллифии «мукаллафӣ»-ро таҳия ва пешниҳод намудааст, ки дар он пайванди ногусастании меъёрҳои зеҳнӣ ва иродавӣ (маҳакҳои ҳуқуқӣ ва тиббӣ) инъикос ёфтаанд. Ин иқдом ҷиҳати муайян намудани сарҳади байни ҷавобгарии ҷиноятӣ ва ҳолатҳои номукаллафӣ, инчунин таъмини адолати судӣ аҳамияти бунёдии назариявӣ ва амалӣ дорад.

Дар таҳқиқи мукаллафии маҳдуд дар зербоби дуюми боби ду, муаллиф бар он назар устувор аст, ки дар сатҳи қонунгузории ҷиноятӣ муқаррар намудани мукаллафии маҳдуд барои татбиқи принсипи гунаҳгоркунии субъективӣ мусоидат карда, имкон медиҳад, ки ҷавобгарии ҷиноятии шахсони гирифтори парешонҳолии руҳӣ дуруст ба роҳ монда шавад.

Зербоби сеюми боби дуюми таҳқиқоти диссертатсионӣ «Мушаххас намудани мафҳуми «номукаллафӣ»: мафҳум ва маҳаки он» унвон дошта, ба яке аз масъалаҳои мураккаб ва баҳсноки ҳуқуқи ҷиноятӣ – институти номукаллафӣ бахшида шудааст. Муҳаққиқ асоснок намудааст, ки маҳакҳои тиббии номукаллафӣ, ки дар моддаи 24 Кодекси ҷинояти Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудаанд (бемории руҳии доимӣ, парешонии муваққатии руҳӣ, заъфи ақл, ҳолати дигари бемории руҳӣ) бо ибораи «парешонҳолии руҳӣ» маҳдуд карда шаванд, зеро ин ибора дар худ ҳама намудҳои маҳакҳои тиббии номукаллафиро фаро мегирад. Барои муқаррар кардани маҳаки тиббии номукаллафӣ зарур нест, ки ҳама намудҳои парешонҳолиҳои руҳие, ки дар боби V (F) ТББ-10 тасниф гардидаанд, нишон дода шаванд.

Боби сеюми таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳти унвони «Мушаххаснамоии син ҳамчун аломати субъекти ҷиноят» ба баррасии

масоили калидии вобаста ба меъёри синнии ҷавобгарии ҷиноятӣ бахшида шудааст. Муаллиф дар ин бахш масъалаҳои мураккаби тасниф ва тафриқаи синни субъекти ҷиноятро мавриди таҳқиқи амиқи илмӣ қарор додааст. Диққати махсус ба мушаххас намудани хусусиятҳои синнии субъекти махсуси ҷиноят тибқи қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст.

Дар зербоби аввали боби сеюм «Тасниф ва тафриқаи синни субъекти ҷиноят» диссертант ишора намудааст, ки синни субъекти ҷиноят – ин миқдори муайяни солҳои бо қонунгузории ҷиноятӣ муқаррарнамудаест, ки дар сурати содир намудани ҷиноят бо расидан ба он шахс ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад. Ҳамчунин, муҳаққиқ дар ин зербоб пешниҳод намудааст, ки номи моддаи 23 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Синни субъекти ҷиноят» ифода карда шавад.

Зербоби дуюми боби сеюм «Мушаххас намудани хусусиятҳои синнии субъекти махсуси ҷиноят тибқи қонунгузории амалкунанда» номгузорӣ шудааст. Ба андешаи муҳаққиқ, мафҳуми «хусусиятҳои синнусолии субъекти махсуси ҷиноят» дар сатҳи илмӣ ҳамчун мавзуи дар таҳқиқот баррасишаванда ворид карда шавад. Дар ин зербоб, муаллиф субъектҳои махсуси ҷиноятро вобаста ба хусусиятҳои синнии онҳо шартан ба се гурӯҳ тақсим намудааст:

1) Таркиби ҷиноятe, ки синни ҳадди ақали субъекти махсуси ҷиноят дар моддаи 23 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст;

2) Таркиби ҷиноятҳое, ки синни ҳадди ақали субъекти махсуси онҳо дар дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ нишон дода шудаанд ё бо дарназардошти таҳлили худи ҳамон ҷиноятҳо муқаррар муайян гардидаанд;

3) Таркиби ҷиноятҳое, ки синни ҳадди ақали субъекти махсуси онҳо дар қонунгузорӣ муқаррар нагардидаанд.

Ҳаҷми умумии диссертатсия ба талабот ва меъёрҳои муқарраршудаи таҳияи рисолаҳои илмӣ комилан ҷавобгӯ буда, сохтори он дорои мантиқи қавии илмӣ мебошад. Натиҷаҳои бадастомада бо такя ба заминаи мустаҳками назариявӣ, таҳлили амиқи қонунгузории амалкунанда ва таҷриба ба таври кофӣ асоснок карда шудаанд.

Рисолаи диссертатсионии Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ аз ҷиҳати сохтор, ҳаҷм ва муҳтаво як таҳқиқоти илмии комилан анҷомёфта ва мукаммал маҳсуб меёбад. Он ҳамчун таҳқиқоти мустақили илмӣ дорои арзиши баланди назариявию амалӣ баҳо дода мешавад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президента Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.8. Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми сентябри соли 2021, №7 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад. Барасмиятдарории диссертатсия бо риояи меъёрҳои услубӣ, қоидаҳои грамматикӣ ва академӣ иҷро гардида, талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ пурра таъмин шудааст.

Мутобиқати тахассуси илмии довталаб ба дараҷаи илмӣ. Тахассуси илмии Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ ба ихтисоси илмии дархостшаванда 5.5.8. Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ мувофиқат мекунад. Таҳқиқи диссертатсионӣ аз ин ҷиҳат қобили дастгирӣ мебошад, ки мавзуъ ва муҳтавои он пурра ба самти илмии номбурда мувофиқ аст.

Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба диссертатсия. Сарфи назар аз натиҷаҳои назарраси илмӣ ва аҳамияти баланди назариявию амалии рисолаи диссертатсионӣ, дар он баъзе ҳолатҳои баҳсталаб ба назар мерасанд, ки асосан ҷиҳати боз ҳам мукаммалтар намудани паҳлуҳои ҷудогонаи таҳқиқот нигаронида шудаанд:

1. Дар матни зербоби 2 боби 1 таҳқиқоти диссертатсионӣ ҳангоми мушаххас намудани хусусиятҳои шахси воқеӣ «шаҳрванди дигар давлат намебошад (эзоҳ ба м. 401 КҶ ҶТ)»-ро аломати ифодакунандаи он ифода кардааст (саҳифаи 58), аммо дар таълифи лоиҳаи моддаи 22(1) ба КҶ ҶТ онро ишора накардааст. Бо дарназардошти ин, муҳаққиқро зарур аст, ки доир ба ин мавқеи худро ҳангоми ҳимояи рисола равшан намояд.

2. Муҳаққиқ зикр намудааст, ки номукаллафӣ категорияи ҳуқуқӣ буда, муқаррар намудани он ба салоҳияти ҳуқуқшиносон махсусан ба мақомоти тафтишӣ ва судӣ дохил мешавад (саҳифаи 115). Назари мазкур хусусияти баҳсиро доро мебошад, зеро барои муқаррар намудани номукаллафӣ донишҳои махсуси тиббӣ – психиатрӣ тақозо карда мешавад.

3. Дар зербанди ду боби сеюми диссертатсия муаллиф субъектҳои махсусро вобаста ба хусусиятҳои синнӣ ба се гурӯҳ тақсим кардааст. Вале дар гурӯҳи сеюм (ҷиноятҳое, ки синни ҳадди ақали онҳо дар қонунгузорӣ муайян нашудааст) муаллиф пешниҳод дорад, ки бояд ба моддаи 23 КҶ ҶТ такя кард. Дар ин ҷо масъалаи баҳсӣ ба миён меояд: агар қонунгузор

барои субъекти махсус (масалан, дар ҷиноятҳои мансабӣ) синни махсусро нишон надода бошад, оё танҳо расидан ба синни 16 кифоя аст, ё хусусияти вазифавӣ (масалан, ишғоли мансаб, ки танҳо пас аз хатми донишгоҳ ва расидан ба синни 21-22 имконпазир аст) худ ба худ синни ҳадди ақалро боло мебарад? Ин ҷанбаи мантиқии ҳуқуқӣ дар кор шарҳи бештарро мехоҳад.

Бояд эътироф намуд, ки мулоҳизаҳои зикршуда бештар хусусияти мубоҳисавӣ дошта, ба сифати умумии таҳқиқот таъсири манфӣ намерасонанд. Ин эродҳо ба ҳеҷ ваҷҳ арзиши назариявӣ ва аҳамияти баланди амалии рисолаи диссертатсиониро коҳиш намедиҳанд. Баръакс, мавҷудияти чунин нуктаҳои мубоҳисавӣ аз ҷиддият ва мураккабии мавзуи интихобшуда гувоҳӣ дода, заминаҳои илмии муаллифро тақвият мебахшанд. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот, хулосаҳои илмӣ ва тавсияҳои пешниҳодшуда бетағйир боқӣ монда, сатҳи баланди касбияти муҳаққиқро дар ҳалли масъалаҳои мубрами ҳуқуқи ҷиноятӣ собит менамоянд.

Хулосаи умумӣ оид ба диссертатсия. Хулоса, диссертатсияи Ҳусейнзода Сино Ҳотамӣ дар мавзуи «Субъекти ҷиноят: масоили назария, қонунгузорӣ ва амалия» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.8. Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ дар сатҳи зарурии илмӣ анҷом ёфта, аз ҷиҳати мазмун ба талаботи мавҷуда мувофиқ мебошад.

Диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ буда, муаллифи он ба дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.8. Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ сазовор аст.

Диссертатсия ва автореферат дар семинари васеи илмӣ-назариявии кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ ва молиявии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон баррасӣ шудааст. Суратҷаласаи семинари васеи илмӣ-назариявӣ №12 аз 23 апрели соли 2026.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои 76-79 ва 81-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия ва пешниҳод шудааст.

Тақризи муассисаи тақриздиҳанда аз ҷониби Оралбаев Хамза Хайдарович – номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсенти кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ ва молиявии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон омода карда шуда, он дар ҷаласаи кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ

ва молиявии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон муҳокима ва ҷонибдорӣ карда шудааст. Дар ҷаласаи кафедра иштирок доштанд: 11 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 11 нафар, «зид» - 0 нафар, «бетараф» - 0 нафар. Протоколи № 11 аз 25 апрели соли 2026.

Раиси семинари васеи илмӣ-назариявӣ:
Мудири кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ ва молиявии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Бобозода Ҷ.Қ.

Ташхисгар:
Номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсенти кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ ва молиявии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон Оралбаев Х.Х.

Котиби ҷаласа:
Номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсенти кафедраи ҳуқуқи иқтисодӣ ва молиявии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон Табаров Н.А.

Имзои БобозодаҶ.Қ., Оралбаев Х.Х., ва котиби ҷаласа Табаров Н.А.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон Мирҷамолов М.А.

«25» ____04____ соли 2026

Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14 Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Телефон: +992(37)231- 02-01. E-mail: tgfeu@tgfeu.tj.